

כיסוי הדם, חרפת הצייד וחזון הצמחונות

כקודמתה, פורשת לפנינו פרשת 'צו', את תורת הקורבנות. דברים אלה נראים לנו היום שייכים לעבר הרחוק. חיינו היהודיים מודרכים על פי העיקרון שקבעו חז"ל: "וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ" [הושע יד ג]. התפילה, העבודה שבלב, היא יסוד מושרש ביהדות מאז לידתה: "וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם" [דברים יא יג]. מיסוד התפילה, הטקסיות שבה, היא תוספת שבאה במקום העבודה שבמקדש. בית הכנסת הפך למקדש מעט.

טקסי הקורבנות מתנגשים עם רגישותם האסתטית של בני דורנו, למרות שהבעיות המוסריות הכרוכות באכילת בשר אינן מצליחות לזעזע את אנינות טעמים. עבורי, כצמחוני זה יותר מחצי יובל, הקרבת הקורבנות קשורה בשאלה זאת. את דעתה של התורה על אכילת הבשר פורשת התורה בספר דברים (יב, כ-כג). לאכילת הבשר קודמת תאוה: "וְאָמַרְתָּ אֲכָלָה בָּשָׂר כִּי תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לֵאכֹל בָּשָׂר בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר". האכילה מוגבלת באיסור אכילת הדם: "רַק חֵזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר". ואכן, הטקס המרכזי בהקרבת הקורבנות הוא זריקת הדם על המזבח.

"כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ". הדם מייצג את הנפש ומסמל את החיים. על האדם נאמר (בראשית ב, ז): "וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נְשֵׁמַת חַיִּים". נשמה זאת היא מותר האדם מן הבהמה. אך גם בחיים, יש משהו החורג מעבר לגשמי המיוצג בדם. זהו מותר החי מהדומם, ואפילו מהצומח, מותר החתול על הרובוט. הקורבן היא החזרת הדם לקב"ה, מקור החיים.

הוצאת הדם הוא יסוד בדיני הכשרות של היהדות. דבר זה מחזירנו אל גן-העדן, אל עולם בו שרר שלום בין אדם לאדם, אך גם בין האדם לחיה. זהו מודל אוטופי לאדם, בו בא לידי ביטוי חזון הצמחונות. אף החיות שם צמחוניות! חזון זה אינו ריאלי היום, ולמרות זאת אנו חייבים לבטא את הסתייגותנו ואת מחאתנו, נגד מציאות מעוותת. באיסור אכילת הדם אנו מבטאים את הכבוד בפני בעל החי באשר הוא חי. אנו מבטאים זאת במעשים סמליים. כך מצווים אנו לכסות בשעת השחיטה את דמם של חיות ועופות, לתת להם מעין קבורה סמלית: "אֲשֶׁר יִצוּד צִיד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֹאכַל וְשִׁפְךָ אֶת דָּמֹו וְכִסְהוּ בַּעֲפָר, כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמֹו בְּנִפְשׁוֹ הוּא" (ויקרא יז, יג-יד). בכיסוי הדם חייבים אנו להסיר מאתנו את חרפת הצייד.

יורים ובוכים

הראי"ה קוק לימד אותנו שהמצוות הם יותר מסמלים, הם כוחות הפועלים על נפשנו. אינני יודע כיצד ניתן לכַּמֵּת את תרומתם לבניין אישיותנו. ולמרות זאת, לפעמים מתגלות בפנינו אינטואיציות אשר יכולות ללמד אותנו רבות על עולמנו הפנימי, הלוטה על פי רוב בערפל של הלא-מודע. אינטואיציות אלו מצויות לא רק אצל הפילוסופים, אלא גם אצל אנשים המשוחחים לפי תומם, או ביצירותיהם של משוררים וסופרים.

ב'שירה' מוסר לנו עגנון, "דרך אגב", דיאלוג בין תמרה לבין טגליכט:

- בחנוכה שעבר נזדמנתי לנשף של לטקיי"ס [לביבות, ש"ר]. היה שם בחור אחד שמשך ידיו מהן מפני שנעשו בשומן אווזים שלא נשחטו על ידי שכזה, אתה יודע למי אני מתכוונת, על ידי שכזה שיש לו צמה של סנטר ושתי צמות על לסתותיו שקוראים להן בלשון האדוקים פיאות וזקן.

היה שם רופא אחד... אמר הרופא:

- כל הגלות באה מבשר כשר, אילולי שהיהודים מעמידים להם אדם מיוחד לשחיטת בשר היו הכל שוחטים ולא היו מתייראין מפני קורט דם ולא היו נמנעים מלהגן על עצמם בחרב ולא היו הגויים מעיזים להרוג בהם. אבל היהודים חוששים משום שפיכות דמים ונותנים את עצמם לשחוט, מוטב להם שישפך דמם ולא שישפכו הם דם שונאיהם מבקשי נפשם, משום מה, משום שלא הורגלו לשחוט אפילו יונה.

יש בדברים אלה השתקפות המהפכה הציונית הברוכה, המצווה לעמינו להילחם ולהתגונן. אולם, בדברים אלה של מתנגד עוין, מבוטאת יפה כוונתה של התורה 'כי הדם הוא הנפש'. הראי"ה קוק לימד אותנו שהצמחונות היא האידאל היהודי האוטופי. מאידאל זה נגזר גם המצווה המופלאה: "איסור צער בעלי חיים". אכן, אכילת הבשר והריגת החיה, הם וויתור לחברה שלא הגיעה עדיין לאחרית הימים. התורה רוצה שלא נשכח את האידאל, עולם בו יגור זאב עם כבש. אולם, היא שואפת גם לשנות במקצת את הנפש האנושית. וכאן עדותו העוינת של הרופא מהווה מפתח. זוכר אני שבילדותי נהגה אמי לקרוא לי כשמצאה דם בביצה ולהראות לי שיהודי לא יאכל דם. התורה רוצה שלא נהיה צמאים לדם. ועל כל פנים, בעולם שטרם נגאל, היא רוצה לגדל דור של עזי נפש, שאמנם כן, יורים ובוכים!

על קורבנות העתיד וסכנות האידיאליזם

בפירושו לסידור, כותב הראי"ה קוק דברים הנעוצים בחזונו הצמחוני. בסיום תפילת השמונה-עשרה מוסיפים אנו פסוקים המבטאים את כמיהתנו לחידוש העבודה במקדש בימות המשיח:

"יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵינוּ וְאֱ-לֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁיִּבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ... וְשֶׁ

נַעֲבֹדָה בְּיָרָאָה כִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדְמוֹנוֹת. וְעָרְבָה לֵה' מְנַחֵת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדְמוֹנוֹת" (על פי מלאכי ג, ד). על משפט אחרון זה כותב הראי"ה: "לעתיד לבוא שפע הדעת יתפשט ויחדר אפילו בבעלי החיים, לא יָרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָרָקִיעַ כִּי מְלֶאכֶה הָאֲרֶץ יִדְעָה אֶת ה' וְהַהֲקֵרְבָה שֶׁתִּהְיֶה אֹזֶן שֶׁל מְנַחֵה, מֵהַצֹּמַח, תֵּעָרֵב לֵה' כִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדְמוֹנוֹת". זהו חזון שבעולם לא תשלוט יותר אלימות, וקורבנותינו יהיו מן הצומח. אינני מאמין כי מבקרי המסעדות יהיו מרוצים מכך, שהרי את המחיר לכך יצטרך האדם לשלם בויתור על טריפת הבשר שבו, ככתוב: "וְאֶרֶץ כְּפָקָר יֵאָכֵל תִּבְּרָן" (ישעיהו סה, כה).

אחת הבעיות הגדולות של האנושות נעוצה בעיוות רעיונות הגאולה והמוסר. ניסיונות רפואיים חייבים להיות מוגבלים ומבוקרים כדי למנוע צער מיותר. אך לפעמים מגינים על בעלי החיים תוך פגיעה באנשים. בהומור מר קיבל במשך הדורות הפסוק בהושע (יג, ב) משמעות חדשה: "זִבְחִי אֶדָם עֲגָלִים יִשְׁקֹון"; גם צמחונים, "מנשקי עגלים", הפכו רוצחים. זהו פרק נוסף בטרגדיה האנושית. בניגוד למצוות כיסוי הדם, דורש הצדיק "ארץ אל תכסי דמי" (איוב טז, יח) כי הוא נפגע "על לא חמס" בכפו. ואכן, מצווים אנו להציל את הנרדף: "לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ" (ויקרא יט, טז). אך מקובלני שכאשר באו להציל את הבל מידיו של קין, פרצו הפגנות המוניות מהחוף המערבי ועד לכיכר טיאננמן, וכמובן מסביב לטבור עולם, מגדל אייפל. יש במצוות הדם רחמים לבעלי החיים, אך קודם כל הוראה לאנושות. למנוע שדמו של האח יצעק אלינו מן האדמה (בראשית ד, י).